

Rozlewisko Kamiennej przy tamie w Brodach

5 BRODY - ZNANE W CESARSTWIE RZYMSKIM

Już w pierwszych wiekach naszej ery noce w północnej części Gór Świętokrzyskich i nad rzeką Kamienną rozświetlały tajemniczym blaskiem ognie niezliczonych dymarek. To tu produkowano na wielką skalę żelazo cenione w Cesarstwie Rzymskim. Dziś wystarczy trochę poszukać, aby w okolicy Brodów znaleźć starożytne kłocze żuźla.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Brody (E-5) leżą w północnej części województwa świętokrzyskiego, na styku Gór Świętokrzyskich i Przedgórze Iłżeckiego. Na wyjątkową atrakcyjność terenu wpływa urokliwa dolina rzeki Kamiennej. Zaledwie kilkanaście kilometrów dzieli Brody od takich miast jak Starachowice czy Ostrowiec Świętokrzyski.

Lasy Iłżeckie jesienią

Wnętrze kościoła w Krynkach (E-5)

HISTORIA

Pierwsza wzmianka historyczna dotycząca tych okolic pochodzi z roku 1094, kiedy to król Władysław Herman przekazał tereny obecnej gminy Brody na własność biskupom krakowskim. Na początku XII wieku król Bolesław Krzywousty przekazał benedyktynom na Świętym Krzyżu okolice Dziurowa i Kuczowa. W okresie średniowiecza rozpoczął się tu intensywny rozwój hutnictwa. Powstały liczne kopalnie rudy i kuźnice. Różnorodne wyroby żelazne powstawały we wsiach Brody, Krynki, Stara Ruda i Kuczów. Do dziś w wielu zakątkach lasu można natknąć się na ślady starych kopalń.

Najdłuższą udokumentowaną historią może się poszczycić wieś Krynki. Około roku 1353 biskup krakowski Bodzanta ufundował tu morderzewiowy kościół pod wezwaniem św. Marcina. Pierwsze (zachowane do dziś) świadectwo pisane o istnieniu parafii w Krynkach pochodzi z 1384 r. Miłośnicy zagadek historycznych powinni udać się w okolice Lubieni w poszukiwaniu ruin grodziska, które - według niepotwierdzonych przesłanek - wznosiło się niegdyś na szczycie jednego ze wzgórz. Z roku 1363 pochodzi zapis o lokacji wsi na prawie niemieckim. Osada zapewne rozwijała się intensywnie skoro w 1440 r. biskup Zbigniew Oleśnicki wystawił przywilej lokacji miasta Lubienia na prawie magdeburskim. Jednak miasto wówczas nie powstało, a historycy do dziś próbują dociec dlaczego.

Największym przełomem w długiej historii obecnej gminy Brody było wydarze-

Największym przełomem w długiej historii obecnej gminy Brody było wydarze-

Młyn wodny w Brodach

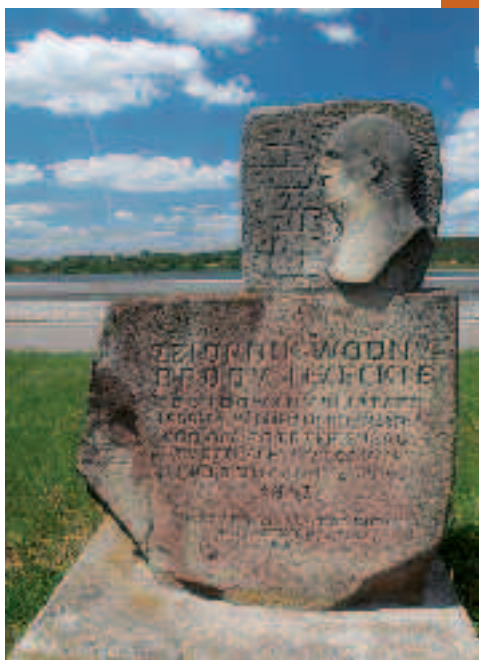

„Staszycowska” tama w Brodach

nie bardziej współczesne, a mianowicie wizjonerski plan ks. Stanisława Staszica zakładający stworzenie nowoczesnego kombinatu metalurgicznego zlokalizowanego wzdłuż rzeki Kamiennej. Ważne ogniwo w łańcuchu zakładów położonych przy rzece stanowiła, wybudowana w 1834 r., pudlingarnia i walcownia w Brodach, która przerabiała surowkę z wielkiego pieca w Starachowicach na kowalne żelazo. Wszystkie urządzenia napędzane były dzięki energii generowanej przez spadek wód rzecznych spiętrzonych przez tamę. Część przelewu i budynek administracji zakładu można oglądać do dziś. Okres prosperity nie trwał jednak długo. W 1903 r. potężna powódź zniszczyła tamę, część przelewu w Brodach i wszystkie zakłady przemysłowe zbudowane w dolinie Kamiennej.

ŚLADY WODĄ PISANE

Przemierzając malownicze tereny powiatu starachowickiego, nie sposób nie dostrzec licznych zbiorników wodnych. Wszystkie są efektem działalności człowieka. Zalew w Wąchocku, zalew Pasternak, Lubianka, Piachy, Lipie, Kotyńska i największe: Wióry i Brody dziś są terenami rekreacji i wypoczynku. Przed wiekami spiętrzenia, w efekcie

Pamiętkowy obelisk

Zalew Brodzki

budowy których powstały, stanowiły źródło energii dla przemysłu. Jak efektowne i piękne były to budowle, można przekonać się, oglądając tamę w Brodach.

Pierwotny, siedmioprzęsłowy przelew był wbudowany w zaporę ziemną o długości 350 m i stanowił jaz ulgowy układu wodnego obsługującego pudlingarnię i walcownię – elementy staszycowskiego „kombinatu Kamiennej”. Uległ zniszczeniu, podobnie jak niemal cały układ wodny, w czasie powodzi w 1903 roku. Został zrekonstruowany (z zachowaniem oryginalnych wymiarów i konstrukcji, przy użyciu ciosów kamiennych dawnej budowli) w czasie budowy nowej zapory w latach 60. XX wieku.

ZABYTKI ARCHITEKTURY

KRYNKI - KOŚCIÓŁ I BRAMA

Krynki, ul. Kościelna 16
www.parafiakrynki.pl
tel. 41 271 13 10

Tuż za Starachowicami, jadąc drogą nr 42 w stronę Ostrowca, zauważymy znak informujący o starej modrzewiowej bramie w Krynkach. Warto zjechać, bo w Krynkach mo-

Cudowny obraz z kościoła
w Krynkach

Modrzewiowa brama i kościół w Krynkach

żemy obejrzeć także barokowy kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wzniósł go w latach 1724-1727 dzierżawca kuźnic brodzkich Mikołaj Zacharski, pogrążony w żałobie po śmierci żony i zmarłej kilka dni po niej córki. W północnej części świątyni znajduje się zbudowana wcześniej kaplica z cudownym obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, prawdopodobnie z XVI w. Powstała w miejscu, gdzie na jednym z drzew miała objawić się Maryja. W połowie XVII w. wydarzył się tu cud. W pobliskim stawie, który istnieje po dzień dzisiejszy, utonął chłopiec, a zrozpaczona matka przyszła podzielić się swym żalem do wizytującego w tym czasie parafię pomocnika biskupa krakowskiego Tomasza Oborskiego. Był to człowiek świętobliwy i pobożny. Właśnie

Kościół zadziwia mnogością interesujących detali

Drewniane ornamenty na modrzewiowej bramie

on wydał polecenie, aby położyć martwe dziecko w kaplicy, a sam zaczął się modlić. Jakież było zdumienie wszystkich, gdy po upływie dwóch godzin dziecko ożyło.

Jednak prawdziwą perłą drewnianego budownictwa sakralnego jest drewniana (modrzewiowa) brama - dzwonnica kryta gontem. Brama wejściowa na plac przykościelny wmontowana jest w dwie drewniane wieże - dzwonnice, z których każda zaopatrzona jest w furkę wejściową. Ze względu na swój unikalny kształt zaliczana jest do najważniejszych zabytków tego typu w Polsce. Ciesielka jest oryginalna, a niektóre elementy pochodzą z pierwotnego, XIV-wiecznego kościoła. Bramę ozdabiają rzeźbione w drewnie ornamenty. Zbudowana została w 1779 r., ale jeden z dzwonów jest o prawie dwa wieki starszy, bo datowany na 1581 r. Z drugiej połowy XVI w. - jak głoszą podania - może pochodzić też stojąca przed bramą figura św. Stanisława Biskupa.

Będąc w Brodach warto zwrócić uwagę na: **Budynek klasycystyczny z 1840 r.** - dawną siedzibę administracji brodzkich zakładów hutniczych. W jego odrestaurowanych wnętrzach mieści się obecnie m.in. Gminny Ośrodek Kultury, **Modrzewiowy dom** z ok. 1910 r.

Zbiornik wodny „Oczko” (E-5)

Bukowy las w okolicy Lubienia

LASY

Lasy porastają niemal trzy czwarte terenu gminy. Wchodzą one w skład wielkiego, zwarteo kompleksu Lasów Hłzeckich. Tereny zielone to nie tylko bogactwo naturalne w sensie ekonomicznym, to także nieprzebrany skarbiec rzadkich i chronionych gatunków roślin. Pasjonaci flory mogą się tu natknąć na tojad mołdawski, tojad dzióbkowaty, pluskwicę europejską, parzydło leśne, a także storczyki, takie jak podkolan biały czy gniźnik leśny. Uroku leśnym zakątkom dodają buczyny i wilgotne łągi nad rzeczkami i strumieniami. Ci, którzy zawędrują do rezerwatu Rosochacz, w obszarze źródłiskowym rzeczki Świętojanki, mogą wypatrzeć rzadkie gatunki roślin o tajemniczych nazwach, jak m.in. wawrzynek wilczelyko, rosiczka okragłolistna, starzec Fuchsa, widłak jałowcowaty, widłak wroniec czy lilia złotogłów. Lasy, zwłaszcza nad Zalewem Brodzkim, urozmaicają liczne wychodnie piaskowców porośnięte borami sosnowymi.

Dzikię zwierzęta żyją w głębi lasu i w najbardziej niedostępnych jego obszarach. Cierpliwy, cichy i ostrożny wielbiciel przyrody może tu stanąć oko w oko z jeleniem, sarną, dzikiem lub borsukiem, a przy-

Brzozowe zagajniki w okolicach Młynka

Skalki w Krynkach

najmniej znaleźć ich tropy. Jeśli zaś oderwiemy wzrok od poszycia, to możemy natknąć się także na bociany czarne, cietrzewie, jastrzębie gołębiarze czy sokoły wędrownne.

REZERWATY PRZYRODY

Skalki w Krynkach

Rezerwat obejmuje obszar lasu i skał o powierzchni ponad 25 ha. Chronione są naturalne odsłonięcia piaskowców triasowych przybierających formę skałek, ambon, progów, ścian, grzybów i bloków skalnych. Bardzo efektowne są skalne ostańce. W rezerwacie Skalki w Krynkach znajdują się również inne atrakcje przyrodnicze - jaskinie pseudokrasowe. Jest ich pięć: Płaska Jama I (długość 5,5 m), Płaska Jama II (długość 5,5 m), Płaska Jama III (długość 2,5 m), Grota Skrza-

Ostańce skalne w Krynkach

Skalki w Krynkach

tów (długość 3 m) i jaskinia św. Barbary (długość 18 m). Jest to druga pod względem długości pseudokrasowa jaskinia regionu świętokrzyskiego). Ciekawostką jest to, że niedaleko od rezerwatu w Krynkach znajduje się odsłonięcie skał powstałych w podobnym okresie, lecz w środowisku morskim.

***Dojazd i dojście:** Za Starachowicami skręcamy z drogi 42 w drogę wiodącą wzdłuż Zalewu Brody. Rezerwat znajduje się kilkaset metrów na prawo od drogi prowadzącej do wsi. Można też z drogi 42 skręcić do ośrodka wypoczynkowego „Oczko” i zaparkować na końcu drogi. Stąd do rezerwatu prowadzi dukt leśny. Do rezerwatu dotrzeć też można czerwonym szlakiem turystycznym prowadzącym ze Skarżyska-Kamiennej do Kalkowa.*

Rezerwat Rosochacz

Jeżeli lubicie leśne spacerunki, to koniecznie musicie odwiedzić to miejsce. Las jest tutaj wyjątkowy. Tak wielu gatunków drzew, jakie porastają bagienne źródła rzeki Świętojanki, na jednym obszarze nie znajdziecie. Ale to nie wszystko. Niezwykle bogata jest także lista spotykanych roślin runa, obejmująca obok tak pospolitych jak borówka czernica czy borówka bagiennea również liczne gatunki chronione. Na te-

Rezerwat Rosochacz

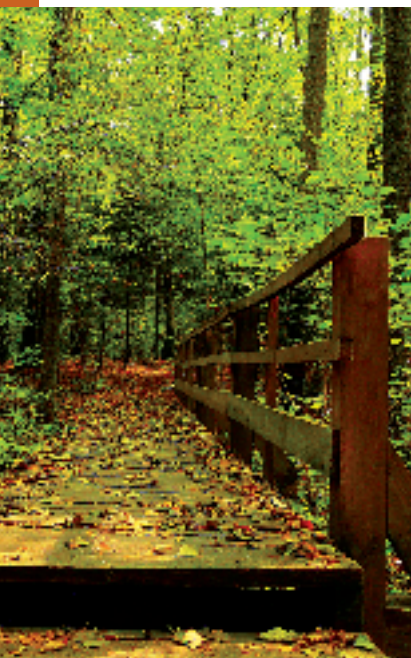

Rezerwat Rosochacz

renie rezerwatu występują m.in.: rosiczka okrągłolistna, wawrzynek wilcze lyko, bluszcz pospolity, lilia złotogłów czy kopytnik pospolity.

Rezerwat jest udostępniony do zwiedzania. Szczególnie atrakcyjny jest spacer dwukilometrową ścieżką dydaktyczną, na której z pomostów zbudowanych nad torfowiskami możliwe jest poznanie bogactwa występujących tu ekosystemów leśnych. W rezerwacie jesteśmy świadkami powolnej ekspansji gatunków drzewiastych (jodła, sosna, olsza, grab) na teren bagnisty, co jest dużym walorem dydaktycznym tego miejsca. Wędrując po najbardziej niedostępnych partiach lasu, można

usłyszeć głos jastrzębia gołębiarza krążącego w pobliżu gniazda. Zatrzymuje się tu na odpoczynek także sokół wędrowny. Miejsce gniazdowania ma na tym terenie rzadki bocian czarny, który na śródleśnych torfowiskach znajduje obfitość pokarmu.

***Dojazd:** ze Starachowic około 8 km. drogą do Ilży. Rezerwat znajduje się tuż przy wjeździe do wsi Lubienia. Jadąc od strony Radomia w Lubieni skręcamy w prawo, pierwszym zjazdem na Starachowice. Na końcu wsi, po lewej stronie drogi, znajduje się parking i tablice informacyjne.*

Nad bagnistymi dolinkami spacerujemy po drewnianych mostkach

Skąły pod Adamowem

Rezerwat Skąły pod Adamowem

To prawdziwe skalne miasteczko. Na powierzchni niespełna dziewięciu hektarów znajdują się naturalne odsłonecia piaskowców dolnej jury mające formę ambon, progów, ścian i bloków skalnych, które wraz z występującymi w ich pobliżu rzadkimi gatunkami roślin stanowią przedmiot ochrony. Ciągną się wzdłuż ściany skalnej na długości 800 metrów i osiągają 6 metrów wysokości. Na obszarze rezerwatu występuje ponad 100-letni bór sosnowo-dębowy z domieszką brzozy.

***Dojazd:** w Starachowicach początkowo kierujemy się drogowskazami na Ilżę. Na głównym rondzie skręcamy w lokalną drogę do Adamowa (ulica Długa). Po ok. 3 km w Adamowie droga skręca gwałtownie w prawo. Nie skręcamy, jedziemy prosto. Po około 400 metrach po lewej stronie drogi zobaczymy tablicę informacyjną. Kierujemy się znakami czarnego szlaku. Po przejściu około 500 metrów pod linią energetyczną zobaczymy pierwsze formacje skalne. Orientacyjna pozycja GPS: 51 01 33 N, 21 09 24 E*

Skąły pod Adamowem

Niektóre formacje skalne pod Adamowem kpią z praw fizyki

Rezerwat Skały w Rudzie

Na stromym, malowniczym stoku nad Zalewem Brodzkim występują niezliczone, różniące się wielkością bloki skał, zbudowane z piaskowców triasowych. Najciekawsze z nich są pomnikami przyrody, jak chociażby monolityczna baszta o wysokich, pionowych ścianach oraz pobliskie 8-metrowe urwisko z półką skalną o długości 20 m. Skałki te doskonale nadają się do uprawiania wspinaczki (do tego celu zamocowano specjalne uchwyty). Niektóre bloki skalne w wyniku procesów wietrzenia, przewróciły się, tworząc ciekawe układy przestrzenne. Ciekawe kształty mają drzewa rosnące na skałach, np. brzoza, z której korzenia wyrastają cztery pnie czy sosny. Atrakcją rezerwatu jest również duża skała z rosnącymi na niej dwoma dębami.

Dojazd: Jadąc drogą nr 9 od strony Radomia, za miejscowością Mlynek, przed wiaduktem zjeżdżamy na Brody. Jedziemy piękną widokową trasą przy brzegu Zalewu Brodzkiego. Około kilometra od tamy po prawej stronie drogi stoi tablica informacyjna. Stąd do Skał, połąkę ścieżką, mamy około 300 metrów. Od strony Starachowic drogą 42 w kierunku Ostrowca Świętokrzyskiego do zjazdu na Brody i dalej wzdłuż zalewu.

Skały w Rudzie

Skąły w Rudzie

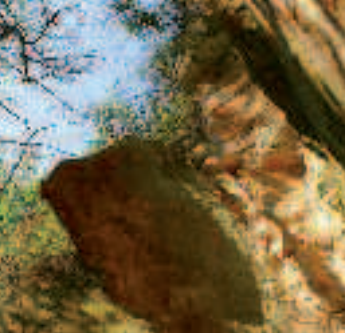
Zapadnie Doły

Projektowany rezerwat, w którym na szczególną uwagę zasługuje 400-letni dąb „Maciek” o 7-metrowym obwodzie pnia, będący pomnikiem przyrody. Ochronie podlegać będą również formy krasowe, z których najbardziej charakterystyczną jest tu zamknięta dolinka zakończona ponorem, w który spływa okresowo płynąca woda. Obiekt jest tym ciekawszy, iż w okresach wiosennego przyboru wód ponor niekiedy zatyka się i w dolince tworzy się zbiornik, który po odetkaniu się szczeliny ponoru nagle zanika, czemu towarzyszą silne efekty akustyczne.

Rezerwat jest w fazie projektowania, więc nie ma jeszcze oznaczeń, dlatego dojazd wymaga pewnego wysiłku. Z drogi nr 9 Radom-Rzeszów skręcamy na Kutery (okolice wsi Lubienia). Asfaltową drogą jedziemy do znaku zakazu wjazdu (około 4 km). Przed sobą zobaczymy budynki leśniczówki. Jeśli dopisze nam szczęście, trafimy na kogoś, kto wytłumaczy jak dojść, a przy większej dozie szczęścia poprowadzi.

Dąb „Maciek”

Ściana skalna w Krynkach

Ochroną objęto nieczynny kamieniołom oraz pobliskie źródło na zboczu Doliny Kamiennej w Krynkach. Warto zwrócić uwagę na to, że na powierzchni piaskowca, utrwalone zostały zmarszczki falowe i ślady organizmów dennych, powstałe w strefie przybrzeżnej mezozoicznego morza.

CIEKAWOSTKA

Najlepiej panoramę Zalewu Brodzkiego i malowniczej doliny Kamiennej obejrzymy z punktów widokowych w Brodach (ul. Wójtowska i ul. Tatrzańska), w Rudzie (**E-5**) - ul. Widok i w Dziurowie (**D-5**), ul. Warszawska.

AKWENY REKREACYJNE

Jednym z najpiękniejszych zakątków Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej jest przewężenie doliny rzecznej, w którym utworzono Zalew Brodzki. Ten rozległy akwen o powierzchni 260 ha i długość ok. 4 km jest nie tylko perłą okolicznego krajobrazu, ale i centrum turystycznym z rozbudowaną bazą noclegową i gastronomiczną. Jego walory są doceniane przez amatorów sportów wodnych. Są tu trzy przystanie, wypożyczalnie żaglówek, motorówek, rowerów wodnych itp. Zalew ma także dobrą renomę wśród wędkarzy.

Zalew Brodzki

